

gedachten uit de Amerikaanse vrijheidsstrijd werden precies beschreven? Hoe was de inschatting van de maatschappelijke toestand in de Zuidelijke Nederlanden? Welke tradities in het politieke denken zijn er in de bronnen te traceren? Zijn er bevindingen over de receptie van de beschreven denkbeelden? Verder lijkt ook het contact tussen de Zuid- en de Noordnederlandse politieke denkers tegen de achtergrond een boeiend object van onderzoek, waarmee overigens al een begin is gemaakt in de studie van Baartmans (2001).

De laatste vier artikelen houden zich bezig met het probleem van de versterkte invloed van de Franse taal in de Zuidelijke Nederlanden na de Oostenrijkse Successieoorlog (1745-1748): 'Taal en cultuur in de spiegel van de Brabantse omwenteling' (p. 58-71, eerder in 1994), waarin vooral ook aandacht wordt besteed aan de receptie van J.B.C. Verlooy's *Verhandeling op d'Onacht van de Moederlyke Tael in de Nederlanden* (1788); 'Mevrouw de Mode in de *Vlaemschen Indicateur* (1779-1787)' (p. 72-77, eerder in 1995); 'De literatuur in Aalst in de 18de eeuw' (p. 78-93) en 'Taal en literatuur in 18de-eeuws Brussel' (p. 94-105, eerder in 1998). In dit laatste artikel stelt Smeyers dat het verfransingsproces ook een intellectueel aspect heeft, de receptie van Franse geschriften vergroot namelijk de bekendheid met allerlei vernieuwende ideeën omtrent wetenschappelijke ontdekkingen, godsdienst en politieke ontwikkeling en oefent bijvoorbeeld ook een positieve invloed uit op het Nederlands-talige toneel in Brussel (p. 100-102).

Smeyers draagt veel materiaal aan voor verdere studie. Het is te hopen dat er in de toekomst onderzoekers zullen zijn die, op de hoogte van het actuele onderzoek naar de 18de-eeuwse literatuur, de Nederlandstalige literaire productie in de Zuidelijke Nederlanden in hun blikveld willen betrekken.

Literatuur

- J.J.M. Baartmans, *Hollandse wijsgeren in Brabant en Vlaanderen: geschriften van Noord-Nederlandse patriotten in de Oostenrijkse Nederlanden, 1787-1792*. Nijmegen 2001.
- J. Koll, 'Die belgische Nation'. *Patriotismus und Nationalbewußtsein in den Südlichen Niederlanden im späten 18. Jahrhundert*. Münster etc. 2003. (Niederlande-Studien, dl. 33).

Bly-eyndend spel van minder-jarige Heylige Theresia en haren Jongsten Broeder Henrico / Godefridus Bouvaert; Ed. Marcel De Smedt. Facultés Universitaires Saint-Louis: Studiecetrum 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse Letterkunde, 2004. 2 Dln. – 107 + 61 p. (Cahier nr. 26)
Geen ISBN. Informatie: Kruidtuinlaan 43, B-1000, Brussel

Het werk van de geleerde cisterciënzer en bibliothecaris van de Sint-Bernardsabdij te Hemiksem (thans Bornem), Godefridus Bouvaert (1685-1770), is tot nu toe slechts weinig bekend. Alleen zijn correspondentie met enkele Zuidnederlandse dichters, onder wie zijn drie zusters, werd door de verzamelbundel *Met en zonder lauwerkrans: schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd* (1997: 483-487; 565-571) onder de aandacht gebracht van een breder publiek. De editie van het enige door hem geschreven drama, ontstaan in 1739-1740 en alleen in handschrift overgeleverd, verdient dan ook volop de belangstelling. Het eerste deel van de uitgave bestaat uit de tekst van het drie bedrijven tellende en van twee komische tussenspelen voorziene toneelstuk, met voor- en nawerk van de auteur. In het tweede deel geeft Marcel De Smedt een korte inleiding over leven en werk van Bouvaert, zijn *Bly-eyndend Spel* en een uitvoerige woordverklaring van het over het algemeen goed leesbare drama. Belangwekkend is ook de 'Bijlage' met een door Bouvaert opgestelde, gedetailleerde instructie voor de acteurs (II: 57-59).

Zoals de titelpagina vermeldt, heeft Godefridus Bouvaert zijn spel van de *Minder-jarige Heylige Theresia* geschreven naar aanleiding van het zilveren jubileum van zijn zuster, Anna Theresia Bouvaert (1692-1742), die in 1715 begijn was geworden in het Antwerpse begijnhof Sion. In 1740 was zij daar, ondanks haar zwakke gezondheid, 'Convents- en Novici-Meesterse' en derhalve belast met het toezicht op de jonge meisjes die zich hadden verbonden of wilden verbinden met deze religieuze gemeenschap (vgl. II: 11-14, 27-30). Het stuk werd dan ook tijdens de viering van het jubileum in juni 1740 door zeven jonge begijnen opgevoerd die de auteur in het nawerk met naam en gespeelde rol noemt, ze ontvingen voor hun moeite een boek (I: 105). Uiteraard werden ook de mannenrollen in deze begijnengemeenschap door vrouwelijke acteurs vertolkt. Samen met de acteursinstructies, de regie-aanwijzingen, de uitvoerige beschrijvingen van de kleding van de speelsters en

Bettina Noak

de inrichting van het toneel (I: 4-7; II: 57-59) vormen deze gegevens dus een belangrijke bijdrage tot de kennis van het geestelijke leven in het Antwerpse begijnhof en het – door meisjes uitgevoerde – schooltoneel in de Zuidelijke Nederlanden.

Bouvaerts *Bly-eyndend Spel* thematiseert een (legendarische) episode uit het leven van de Heilige Theresia van Ávila (1515-1582), de naampatrones van zijn zuster. De zesjarige Theresia ontvangt in een droom het goddelijke bevel uit te trekken naar 'Moorelandt' om de 'Mooren' tot het christendom te bekeren. Ze weet haar iets oudere broer Henrico over te halen om mee te gaan, hij zou in Afrika de jongens en zij de meisjes onderwijzen, beiden zouden zij streven naar de kroon van het martelaarschap. Nadat Theresia hun bedoelingen in een brief aan hun ouders heeft uitgelegd, verlaten ze in het geheim het ouderlijk huis (eerste bedrijf, v. 60-119). In het eerste komische tussenspel maken Mooriana, de zwarte dienaar van het huis en Sibille, de meid, kennis met de wonderen die een 'Curieusitéman' in zijn optische kijkkast te bieden heeft, waarbij vooral het anachronisme van de vertoonde beelden opvalt (v. 120-198). Don Alfonso en Donia Beatrix, de ouders van de kinderen, zijn in het tweede bedrijf erg ongerust over hun verblijf. Vooral de vader, een melancholieke podagrist, is van slag. Zijn echtgenote probeert hem zonder veel succes te kalmeren, hij dicteert haar een dreigbrief aan de kinderen, waarin hun zware straffen voor hun ongehoorzaamheid in het vooruitzicht worden gesteld. De onhandige Mooriana bederft echter het stuk met inkt, waarop de moeder zelf een nieuwe, verzoenende brief mag schrijven waarin zij de kinderen in liefdevolle woorden tot terugkeer probeert te bewegen. Don Alfonso is tevreden over de tussenkomst van zijn echtgenote en prijst de kracht van de vrouwelijke kunne. De Mooriana wordt uitgezonden om de kinderen te zoeken (tweede bedrijf, 199-292). In het tweede tussenspel wordt de botte dienstmeid Sibille geconfronteerd met twee bedelaressen die haar bedreigen omdat ze geen aalmoezen geeft, de nachtwacht weigert Sibille te beschermen (v. 293-1128). Een opgeluchte Mooriana komt in het derde bedrijf melden dat de kinderen gevonden zijn door hun oom Don Sanchez, die hen toevallig is tegengekomen. Terwijl vader en moeder de kinderen verwachten, wordt de afscheidsbrief van Theresia gevonden en zijn de ouders alsnog ingelicht over de zuivere bedoelingen van hun geheime reis. Nadat Theresia en Henrico een teder welkom ten deel is gevallen, worden ze door de gelukkige vader gewezen op hun verkeerde denkbeelden: het

'Moorelandt' is veel te ver weg, kinderen mogen niets zonder toestemming van de ouders ondernemen en dromen zijn meestal bedrog, behoeven althans de uitleg van wijze lieden. Nadat de kinderen vergiffenis hebben gekregen worden ze getrakteerd op en feestmaal (derde bedrijf, v. 1129-1547).

De Smedts editie kan als vertrekpunt dienen voor een grondige analyse van de inhoudelijke en formele aspecten van het toneelstuk. Interessant is bijvoorbeeld de figuur van de Mooriana die niet alleen de inleiding voor de toeschouwers mag houden en in de narede de moraal van het drama verkondigt. Hij is binnen de handeling ongewild ook de aanleiding voor de missiedrang van de jonge Theresia: als exotische figuur in de beschermde, huiselijke omgeving verpersoonlijkt hij de in christelijke zin nog onbeschaaftde buitenwereld die zo veel uitdagingen voor een naar het martelaarschap strevend meisje te bieden heeft dat in geestelijke dingen – zoals het bij een toekomstige heilige past – een opvallend zelfstandige weg bewandelt. Theresia's plannen houden al helemaal geen rekening met de vaderlijke autoriteit, ze beroept zich op haar eigen interpretatie van de goddelijke opdracht die haar ten deel is gevallen. In de morele beleving van het stuk wordt trouwens voor dit soort eigenwijsheid uitdrukkelijk gewaarschuwd: dromen en visioenen, vanouds een belangrijk onderwerp in de (vrouwelijke) spiritualiteit, zijn vaak bedrog en behoeven tenminste uitleg van bevoegde (mannelijke) autoriteiten. Deze vermaning vond Bouvaert voor een begijnengemeenschap kennelijk niet overbodig. Aan de andere kant zijn het juist de vrouwelijke protagonisten (Theresia en haar moeder) wier spiritueel vermogen dat van de hartstochtelijker en aardser ingestelde mannelijke figuren (Henrico en de vader) duidelijk overtreft. Bouvaerts stuk verdient vooral aandacht als specimen van het (in de volkstaal gestelde) schooldrama. Samen met andere bronnen (vgl. II: 20-23; zie ook het artikel van K. Porteman, 'Vlaams meisjestoneel uit het ancien régime: een verkenning', in: *Liber amicorum J. van Schoor*. Gent / Antwerpen 2003, p. 102-109) kan het als uitgangspunt dienen voor verder onderzoek naar de meisjesopvoeding in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de achttiende eeuw.

Bettina Noak